

УДК 398:801.81

НАРОДОЗНАВЧІ СТУДІЇ ПІВДНЯ УКРАЇНИ В ОЦІНЦІ ФІЛАРЕТА КОЛЕССИ ТА ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Люди́ла ІВА́ННІКОВА

*Відділ фольклористики, Інститут мистецтвознавства, фольклористики
та етнології імені Максима Рильського НАН України,
вул. Грушевського, 4, м. Київ, Україна, 01001,
тел.: (+38044) 278 34 54, e-mail: etnolog@etnolog.org.ua*

З’ясовано внесок західноукраїнських учених, зокрема Філарета Колесси та Володимира Гнатюка, у дослідження історії фольклористики Півдня України. Сконстатовано високий рівень наукового аналізу, характерний для рецензій Ф. Колесси і В. Гнатюка, вміщених у Записках НТШ, але при цьому зауважено різкі розбіжності в їхніх оцінках рецензованих фольклорних видань. У зв’язку з цим перед істориком фольклористики постає низка проблем, які й намагається вирішити автор статті.

Ключові слова: історія фольклористики, регіональні дослідження фольклору, фольклористика Півдня України, Наукове товариство імені Шевченка, методика запису, едиційна практика.

До вивчення історії фольклористики Півдня України значною мірою долучилися ті українські вчені, котрі виступали як рецензенти на шпальтах періодичних видань, зокрема журналів “Киевская старина”, “Этнографическое обозрение”, “Живая старина”, “Записки НТШ”, та різних наукових збірників. Хоча вони й не писали спеціальних історіографічних досліджень, однак дуже часто рецензія – єдине джерело про автора публікації того чи іншого фольклорного збірника, монографічного опису.

До когорти науковців, які не залишали поза увагою жодного явища у фольклористиці, належать Володимир Гнатюк, Філарет Колесса, Агатангел Кримський, Володимир Данилов, Володимир Ястребов – найнепомітніші провінційні видання Херсона, Катеринослава, Одеси, Олександрівська (сьогодні Запоріжжя) відображені в їхніх статтях і коротких відгуках. Зокрема Ф. Колесса, В. Гнатюк та А. Кримський прорецензували майже всі найголовніші збірники фольклору Південної України, етнографічні описи цього краю. Йдеться про видання Івана Манжури, Якова Новицького, Дмитра Яворницького, Володимира Ястребова, Василя Бабенка, Тихона Осадчого, Гавриїла Стрижевського, Марії Ганенко та ін. [8–13; 15; 16; 24; 25].

Переглядаючи Записки Наукового товариства імені Шевченка, знаходимо численну кількість рецензій на видання південноукраїнських учених – істориків, археологів, етнографів і фольклористів. Це праці таких учених, як Василь Біднов, Володимир Бабенко, Віктор Гошкевич, А. В. Ристенко, А. І. Алмазов, Дмитро Яворницький, Хрисанф Яшуржинський, Володимир Ястребов, Олексій Маркевич та інші [7–10; 13; 15; 19; 30]. Авторами рецензій та анотацій були Михайло Грушевський, Іван Франко, Василь Доманицький, Іван Джиджора, Микола Залізник, Ілля Кокорудз та інші. Багато заміток підписано криптонімами. Окрім книжок та збірників фольклору, прорецензовано окремі статті, надруковані в різних часописах, зокрема такі, що стосуються історії фольклористики Півдня України – це праці Миколи Сумцова “Современная малорусская этнография” [23] та “Из украинской старины” [38], стаття Миколи Бикова “Ив. Ив. Манжура, украинский этнограф и поэт” [6; 7], декілька публікацій сина Ізмаїла Срезневського Всеволода Срезневського про ранні народознавчі студії батька, написані на Катеринославщині та Херсонщині [31; 48] тощо. У відділі “Наукова хроніка” подано регулярні огляди українських часописів, що виходили в підросійській Україні, зокрема журналів “Киевская старина” (огляди етнографічних публікацій у ньому писав Володимир Гнатюк під криптонімом В. Г.) та “Україна” (1907) [2–6; 14], а також “Записок Императорского Одесского общества истории и древностей”, “Записок Императорского Новороссийского университета”, “Сборника Харьковского историко-филологического общества”, Літописів Катеринославської й Таврійської учених архівних комісій, “Сборника Херсонского земства”, Катеринославських та Херсонських єпархіальних відомостей тощо. Якщо в цих часописах траплялись етнографічні чи фольклористичні студії Півдня України, волею долі вони були прорецензовані на сторінках “Записок НТШ” [21; 22; 32; 40; 47].

Публікацій фольклору цього регіону чи етнографічних досліджень дуже мало – це поодинокі замітки Олексія Маркевича та Володимира Ястребова, які (лише двоє з південноукраїнських учених!) регулярно, хоча не дуже активно, співпрацювали з цим часописом, а О. Маркевич був членом Наукового товариства імені Шевченка [34–36; 42; 43]. Трапляється й декілька некрологів та посмертних згадок, присвячених Аполону Скальковському, Володимирі Ястребову та Олексію Маркевичу – переважно вони ґрунтуються на особистих спогадах Михайла Грушевського [17; 18; 20; 29].

Чесно кажучи, таке багатство історіографічних студій, що стосуються фольклористики Півдня України, вражає. У цьому плані “Записки НТШ” поступаються лише журналові “Киевская старина”. Щоправда, є багато подібних публікацій і на сторінках “Этнографического

обозрения” й “Живой старины”, однак це не дивно, адже більшість фольклористів (І. Манжура, Я. Новицький, Д. Яворницький, В. Ястребов) були членами Московського товариства любителів природознавства, антропології та етнографії, відомими в Росії людьми. Це закономірно, оскільки на той час це була єдина держава, а от Галичина, що належала до Австро-Угорської імперії, була строго ізольована від Великої України, про спілкування учених-україністів цих двох держав не могло бути й мови [22] (відомо, як постраждав О. Маркевич за перевезення книжок, придбаних у Львівській книгарні [18]). І все ж, як бачимо, на тлі цих обставин відбувався, хоч і односторонній, обмін літературою. Принаймні, в листуванні Миколи Сумцова з Яковом Новицьким знаходимо згадки про те, що Харківське історико-філологічне товариство надсилало до Наукового товариства імені Шевченка свої видання, якщо ж виходив фольклорний збірник, то це зобов’язаний був зробити автор: “Я советовал бы Вам послать по экземпляру, между прочим, в редакцию «Киевской старины», «Этнографического обозрения» (Москва, Политехнический Музей), польского журнала «Висла» (Wisła) в Варшаве, Львовское Товариство имени Т. Шевченка (Oesterreich Galicien, Lemberg, Schewczenko’s Ferein, Akad. Strasse) во Львов, общество «Просвита», в Болгарию, Софию, высшую школу на им[я] Дм. Апостол. Матова (хорошо знает малорусский язык), из русских ученых В. Б. Антоновичу, Н. П. Дашкевичу (в Киевский университет) и Ал. Ник. Пыпину” (лист від 14 червня 1894 року) [1, арк. 12 зв.]. Можливо, такої практики дотримувалися й інші наукові товариства.

Варто віддати належне авторам “Записок НТШ”, наголосивши на тому, що їхні рецензії (подібно до рецензій видатних російських учених Олександра Пипіна, Михайла Харузіна, Всеволода Міллера, Миколи Янчука) були глибоко аналітичними, мали риси окремого наукового дослідження з порушенням актуальних тоді проблем фольклористики чи етнології, з об’єктивною, нерідко критичною оцінкою рецензованих книжок. Усе це забезпечує науковий інтерес до цих студій навіть у наш час, через 100 років після їх написання. Автори не тільки не вдавалися до простого переказу змісту рецензованих праць чи статей, а навпаки, ставили дещо завищені, як на наш погляд, вимоги до видань своїх сучасників, керуючись власним науково-теоретичним рівнем, якого не завжди могли досягти південноукраїнські вчені, з огляду на те, що, по-перше, наука в цьому регіоні була репрезентована переважно не професіоналами-фольклористами (яким був, приміром, В. Гнатюк), а істориками, археологами, іноді просто любителями, що мало свою специфіку. По-друге, і це зрозуміло, що науково-теоретичні та методологічні засади, едиційна практика Наукового товариства імені Шевченка суттєво відрізнялися від засад, наприклад, Харківського

історико-філологічного товариства або Одеського товариства історії і старожитностей, яке спеціально не займалося публікуванням фольклорних джерел. Взагалі, фольклористика в Західній та підросійській Україні розвивалася різними шляхами, різними темпами. Усе це й призводило до певних суперечностей, а іноді до видимих непорозумінь, які розглянемо далі.

Серед інших галицьких учених чи не найбільший внесок у дослідження історії фольклористики Півдня України зробили Ф. Колесса та В. Гнатюк, і не лише своїми рецензіями, а й згодом написаною “Історією української етнографії” Ф. Колесси, яку він готував до друку ще 1946 року і яка побачила світ аж майже через 60 років!

Доречно зазначити, що Ф. Колесса був першим ученим НТШ, який позитивно відгукнувся на перші ж такі збірники фольклору Півдня України – видання І. Манжури та Я. Новицького.

У 1895 році Ф. Колесса назвав Я. Новицького “знаним робітником на поли малоруської етнографії”, що “заслужився головно призбируванням сирого матеріялу етнографічного з наддніпрянських сел Катеринославської губернії” [24, с. 43–44]. У своїй рецензії на збірник Я. Новицького “Малорусские песни, преимущественно исторические” (1894) він дуже високо оцінив працю вченого. Вказавши на попередні публікації окремих пісень, що були в місцевих газетах, Ф. Колесса зазначив, що зведення їх в одне видання ще збільшило їхню вартість, зробило їх цінним доповненням до збірників В. Антоновича і М. Драгоманова. Претензії висловив Ф. Колесса лише до систематизації матеріалу, та зауваження стосувалося видавців, а не самого Я. Новицького. Найбільшу цінність збірника, на думку Ф. Колесси, становлять історичні пісні, “овіяні духом козацької старовини і закрашені живою традицією місцевою”. Учений зауважив їх генетичну спорідненість із кобзарськими думами – спільність поезики, змісту. Ф. Колесса порівнював варіанти окремих пісень з думою про Івана Коновченка. Дуже важливими вважав Ф. Колесса коментарі до пісень самих виконавців – “таке пояснене пісень народних самим же народом треба уважати дуже користним, бо оно кидає нераз характеристичне світло на пісні і доводить ясно, що народ думає про дані події, усуваючи всякі фальшиві і тенденційні коментарі учених” [24, с. 46].

Торкнувся науковець і методики запису Я. Новицького, і проблеми функціонування фольклору на Південній Україні. Порушений розмір вірша пісень дав підстави Ф. Колесі висловити думку, що Я. Новицький записував пісні не зі співу, а з проказування, що певною мірою спотворює текст пісні, бо її природа – не словесна, а музична.

Причину того, що на території Катеринославщини побутує так багато історичних пісень, Ф. Колесса вбачав у розташуванні цього регіону

на місці зруйнованої Січі, по Дніпру й над Великим Лугом, і в тому, що почин місцевим осадом дали запорожці: “Не диво проте, що в згаданих місцевостях живе і доси така велика сила пісень історичних, що в піснях тих так живо переховалася традиція про криваву історію України, що так виразною, а часто вірною з’являєсь в тих піснях характеристика історичних діячів (Мазепи, Палія, Кривоноса) і історичних подій” [24, с. 46]. Оця спадкоємність козацької усної традиції, носіями якої були виконавці Я. Новицького, і є, на думку Ф. Колесси, найхарактернішою особливістю Степової України: “Старезні діди довговічні (як 100-літний Євдоким Шляховий, 98 літний Книрик, 94-літний Джигирь, 100-літний Черновол і ин.) ще й тепер багато знають розказувати про славних лицарів-Запорожців, про них то неоднo доводилось їм чувати від своїх же батьків та дідів, що й самі було брали участь в рухах козацьких. Нарід сьпіває там пісні з більшим розумінням, і з жившою пам’яттю давних подій історичних, як в других місцевостях України, – що доказують і вдатні пояснення сьпіваків народних” [24, с. 46]. У цьому, на переконання Ф. Колесси, найбільша наукова цінність записів Я. Новицького: “Збірник Новицького, призбираний совістно в протягу 20 літ, становить чималу вартість для науки, як через багатство і новизну материялу, як також з огляду на єдність територіяльну і язикову, та сьвіжість традиції народної, що так і проглядає із кожної стрічки пісень історичних” [24, с. 47].

Методики запису фольклору, яку використовував І. Манжура, торкнувся Ф. Колесса в іншій своїй рецензії – на збірник “Малорусские сказки, предания, пословицы и поверья, записанные И. И. Манжураю”, що вийшов того ж таки 1894 року у Харкові: “Всі материяли, зібрані Манжураю, мають чималу вартість для науки тим більше, що записані незвичайно совістно, зі збереженням всяких деталей і подробиць, характеристичних для даної місцевости. Щоби докладніше пізнати жите народне, проживав Манжура довший час по хагах мужицьких, і так завдяки совістним студиям увійшов він в саму глуб народного побуту і сьвітогляду. В своїх працях етнографічних проявив Манжура глубоке знанє народу, его житя і мови, що в блискучий спосіб показуєсь також і з невеличкої збірки, заміщеної в 6-ім т. “Сборника”, а зібраної в пов. Новомосковскім Катеринославскої губ.” [25, с. 47]. Аналізуючи записи І. Манжури в контексті міжнародному, Ф. Колесса зазначив, що переважна більшість казок, і міфологічних, і побутових, мають дуже мало оригінальних місцевих особливостей, які майже неможливо виділити серед мандрівних сюжетів. Звичайно, чимало місцевого народного елемента міститься в казках побутових, анекдотах і небилицях, а найбільше – у повір’ях, хоча, на думку Ф. Колесси, всі записи мають однакову цінність, бо “варіянти знаних мотивів інтересні вже хочби язиком і місцевим кольоритом” [25, с. 48].

Ці рецензії лягли в основу статей про Я. Новицького та І. Манжуру в “Історії української етнографії” Ф. Колесси, написаної протягом 1942–1946 років і вперше опублікованої Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені Максима Рильського НАН України 2005 року [26]. В основу монографії Ф. Колесса поклав хронологічний метод, тому він не відокремлював фольклористів Півдня України, а подав їх у загальноукраїнському процесі. Тож постаті Митрофана Андрієвського, Якова Новицького, Дмитра Яворницького, Софії Чернявської, Михайла Комарова, Івана Манжури, Володимира Ястребова розглянуто в контексті “другої доби української етнографії” – 1856–1895 років, яку своєю чергою Ф. Колесса поділив на три періоди – 1850–1860-ті роки, 1870–1880-ті та 1880–1890-ті роки. По суті, як зазначає у передмові Ганна Скрипник, ця праця є власне історією української фольклористики, бо на той час “етнографічна термінологія мала амбівалентний характер, саме поняття “етнографія” охоплювало як власне матеріальний аспект етнокультури, так і її звичаєво-обрядовий сегмент та усну народну творчість” [41, с. 10].

Джерельним підґрунтям до опису цього періоду були для Ф. Колесси праці О. Пипіна та М. Сумцова. А оскільки, як писав він сам, тоді не було не лише повної історії української фольклористики, але навіть побіжного погляду на розвиток цієї дисципліни [26, с. 151], не дивно, що окремі бібліографічні статті – про М. Андрієвського, С. Чернявську, М. Комарова, В. Ястребова, Д. Яворницького конспективно передають зміст відповідних розділів із “Современной малорусской этнографии” М. Сумцова. Та й власне сам принцип систематизації і викладу матеріалу спирається на історіографічні дослідження попередньої доби, йому, як і праці М. Сумцова, притаманна описовість, хоча це не завадило Ф. Колесі висловити критичні зауваження на адресу свого видатного попередника. Власне мусимо зазначити, що оцінка, яку дав Ф. Колесса праці М. Сумцова, досить суперечлива. З одного боку, він поклався на думку В. Петрова, висловлену у статті “М. Ф. Сумцов як історик етнографії” [39], попросту переказав її, зауваживши, що ця праця – лише перелік біобібліографічних фактів про поодиноких збирачів і дослідників, поданих без ніякого зв’язку між собою, позбавлений будь-якого аналізу [26, с. 150]. З іншого боку, буквально в наступному ж абзаці, він сам собі заперечив: “Певно, що до вченого такої міри, яким був Сумцов, можна було ставити більші вимоги, та навіть самим зібранням біо- й бібліографічного матеріалу він доконав дуже важкої праці, яку треба високо цінити, зваживши, що ніхто досі не здобувся на щось більше” [26, с. 151].

Така заява Ф. Колесси наводить на думку, що більшість праць південноукраїнських етнографів та фольклористів так і залишилися

невідомими і недоступними для нього, особливо тих, які виходили до 1917 року. Можливо, це і є причиною того, що поінформованість Ф. Колесси про них залишилася на рівні статей М. Сумцова. Можливо, саме тому він мало чого додав нового про Я. Новицького, крім переліку його публікацій за наступні 20 літ. Невідомим для Ф. Колесси залишився навіть факт обрання Я. Новицького членом-кореспондентом ВУАН. Певною мірою повторив він і висловлену раніше оцінку наукового доробку фольклориста: “Збираючи з любов’ю на протязі усього свого життя оці пам’ятки минулого – народні пісні, легенди й перекази та всякі відомості про давнє Запоріжжя, Новицький поклав великі заслуги для української історії й фольклористики. Поруч із Д. І. Яворницьким він був дійсно найкращим знавцем запорізької старовини («Дніпрові хвилі», 1912, № 18–19)” [26, с. 170]. Біографія ж Я. Новицького, подана в примітці, завершується 1881 роком, хоча свою книгу Ф. Колесса писав через 20 літ після смерті Я. Новицького.

Щоправда, докладніше висвітлена біографія Івана Манжури за працями Михайла Мочульського, Миколи Сумцова та, очевидно, й Миколи Бикова, а сама стаття є також конспективним переказом праць М. Мочульського та М. Сумцова. Ніяких власних оцінок ані характеристик зібраних матеріалів І. Манжури Ф. Колесса не дав [26, с. 181–184].

Усе це створює враження епізодичності й незавершеності праці Ф. Колесси. Приміром, у статті про Д. Яворницького проігноровано навіть ті рецензії, які були на його праці в Записках НТШ, не згадано і сам збірник “Малороссийские народные песни”. А щоб зрозуміти, чому Ф. Колесса не скористався в “Історії української етнографії” рецензіями В. Гнатюка, ми змушені зупинитися на цих матеріалах, бо мимоволі складається враження, що Ф. Колесса ігнорував їх, оскільки не поділяв занадто різких оцінок свого колеги. У цьому переконує нас висловлена у статті “Огляд українсько-руської народної поезії” думка, що необхідно дуже обережно й делікатно поводитися навіть із творами новітнього фольклору: “Водиться по наших селах і таке, що молоді парубки, повернувши із військової служби або із міських заробітків домів, понаносять у село усяких чудернацьких пісень, у яких помішано польські, німецькі і рускі слова; справді нема у тих піснях нічого гарного, навпаки: вони часами такі погані, що й сором слухати. Отже й добре було би, коли б ми такі пісні гнали за десятий поріг із рускої хати; та треба тут уважати, щоб відділити зерно від полови, щоб відріжнити отсі чужі мізерні складання, що їх можна найлекше пізнати по попсованій чужиною мові, від своїх стародавних прекрасних пісень, сего дорогоцінного скарбу народного” [27, с. 166].

Такою обережністю, толерантністю відзначаються й рецензії Ф. Колесси на збірники інших збирачів. На жаль, цією Колесівською гнуч-

кістю не володів В. Гнатюк – його оцінки різкі й категоричні, готові “разом з купіллю викинути й дитину”, як кажуть у народі.

Наприклад, рецензія В. Гнатюка на збірник В. Ястребова “Матеріали по етнографії Новоросійського края” (1894) зводиться до того, що автор подав галицькі паралелі до записів В. Ястребова, тож по суті про ці матеріали ми майже нічого не дізнаємося, зате галицькі варіанти наведені дуже докладно, переказані і казки, й оповідання, й повір’я. Складається враження, що автор свідомо чи несвідомо, намагався всіляко вигородити Галичину, як своєрідну етнографічну мекку перед іншими регіонами, а також і відомий йому фольклор – і при цьому недооцінював, вважав незначним і мізерним зібране на Херсонщині. Бо як же інакше зрозуміти такі міркування автора: описуючи страви Свят-вечора, В. Гнатюк зауважив, що “кількість їх в Херсонщині далеко не та, як у нас”, – але при цьому не назвав жодної страви чи звичаю, характерних для Півдня, натомість ретельно описав страви і звичаї, поширені в Галичині та на Західному Поділлі. Те ж саме стосується й інших свят народного календаря – Великодня, Юрія, Купайла. Дивно виглядає й аналіз дитячих ігор, замовлянь, легенд – замість ознайомити галицького читача з тими видами фольклору, яких “у нас нема”, рецензент розлого описав ті твори, які “у нас є”. Унаслідок цього розкрито всю повноту фольклору західних регіонів, але водночас майже невідомими залишилися фольклор і вірування Херсонщини. Зауваження на кшталт: про землю “дуже мало повірок, відповідно до того, кілько їх єсть”; “оно [замовляння проти вовків. – *Л. І.*] невелике й не дуже цікаве”; “число тих забав дуже невелике, як у нас дуже велике”; “ворожби дівочі у нас значно численніші”; “тут дуже мало зібрано матеріалу [прокльонів. – *Л. І.*], бо його страшно багато між народом, а особливо між пастухами”; “одного немає названого, що у нас дуже розповсюджене”, – рясніють по всій статті. Про ігри, які зібрав В. Ястребов, В. Гнатюк зауважив: “Всі они незвичайно гумористичні, але декотрі суть, а принаймні можуть бути дуже шкідливі”, – і навів десяток назв різних ігор, не пояснюючи їх шкідливої суті [13, с. 56].

Провідна ідея рецензії В. Гнатюка висловлена так: “Автор вправді зібрав багато матеріялу відповідного, однакож всі ті вірованя в порівнянню з цілою масою подібних, не зібраних, суть тільки одною дробиною” [13, с. 50]. Це цілком упереджена оцінка, адже в такому разі, під цим кутом зору можна розглядати і збірники самого В. Гнатюка. Більше ніяких загальних оцінок не висловлено. Не влаштувала В. Гнатюка й систематизація матеріалу, він вважав, що “автор не тримався жодного систематичного поділу”, хоча це не так.

У процесі впорядкування збірника В. Ястребов користувався програмою, яку розробив А. Матвеев до VI археологічного з’їзду в Одесі,

досить ґрунтовною, що увібрала в себе досвід Південно-Західного відділу РГТ [37] (за нею збирали матеріал), але основну тематику розділів визначали самі зібрані матеріали, що цілком закономірно. Щодо тих фольклорних зразків, яких “нема в Галичині”, знаходимо роз’яснення у передмові: “Из этого сырья, которое накопилось у нас за десять лет времени, мы предлагаем только то, для чего или вовсе не нашли прямых аналогий в печатных сборниках, или нашли варианты различающиеся в подробностях” [49, с. 2]. Дивно, що В. Гнатюк не надав значення цьому зауваженню, адже в ньому – відповідь на всі його зауваження. Тим паче не варто було судити й про кількість записаного на Херсонщині на підставі лише опублікованого у цьому виданні.

З цього погляду найвищу оцінку праці В. Ястребова дав М. Сумцов, вважаючи його взірцем саме редакторської роботи над фольклорним збірником [44, с. 12–21]. Усю новизну й наукову цінність збірника В. Ястребова М. Сумцов вбачав якраз у записі й публікуванні досі невідомих або малодосліджених фольклорних явищ – проклять, ігор (зокрема картярських), казок, анекдотів. Загалом думка М. Сумцова кардинально протилежна до думки В. Гнатюка. Високу оцінку дав матеріалам В. Ястребова і академік А. Кримський, – хоча він був якраз дуже присікливим у своїх оцінках [28, с. 279–282].

Цілком негативно оцінив В. Гнатюк і працю В. Бабенка “Етнографический очерк народного быта Екатеринославского края” (1905) – нічого позитивного не сказав він ні про родинні, хрестинні, весільні та похоронні обряди, ні про добірку весільних пісень, розваг, забав, ні про зразки народного знахарства, медицини, ні про вірування. Дісталось навіть фотоматеріалам В. Бабенка, хоча вони, на наш погляд, дуже цінні: “Рисунки і фотографії мусили би бути докладніші й гарніші, як у д. Бабенка, бо вони дають найкраще поняття про описуваний предмет, а сього про фотографії д. Бабенка не можна сказати” [10, с. 234]. Тож ставлячи хрест на праці В. Бабенка, В. Гнатюк підсумував: “План книжечки добрий, просторий і інтересний, з огляду на порушувані теми. Належить одначе зазначити, що виконане занадто загальне, а через те побіжне і недокладне так, що коли б хто з тамошніх людей приймив сей план за свій, і виконав його на ново, подаючи докладні описи предмету й рисунки, зробив би працю, яка була би дуже цінним вкладом у нашу етнографію” [10, с. 234].

Важко зрозуміти, чому таке упереджене й зверхнє ставлення до праць південноукраїнських етнографів і фольклористів. Невже В. Гнатюк не знав і не цікавився обставинами українського життя у південно-східних регіонах, а все оцінював і приміряв до ситуації в Галичині, на Гуцульщині, не бажаючи визнати, що функціонування народної мови, усної пісенної та прозової традицій у такому віддаленому від Галичини регіоні цілком відмінне?

Суб’єктивна оцінка й збірника Д. Яворницького “Малороссийские народные песни” (1906), на адресу якого В. Гнатюк висловив низку несправедливих звинувачень.

Зауваження стосуються і впорядкування збірника, і систематизації матеріалу, і методики запису та едиційних принципів, і текстології, й художньої вартості пісень і навіть мови фольклорних творів – усе викликало у В. Гнатюка винятково негативні емоції. І знову ж таки, вся причина в тому, що В. Гнатюк добре знав традицію галицьку, але як видно з тенденційних висловлювань, мало знав східноукраїнську, а судив про неї з попередньо друківаних збірників та на основі того матеріалу, який давала Галичина. Це призвело до упередженого погляду, ніби Д. Яворницький подав неправдиві відомості про народну культуру свого регіону. Виходило, якщо в Галичині в піст співають лише релігійні пісні, а гаївки – на Великдень, то так мало бути і по всій Україні: “Пісні “постові” не мають у собі зовсім нічого постового, а зі слів автора, що дівчата збираються на вулиці, роблять “танок” і співають їх, виходило би, що се дійсно якимось виглядає інакше, бо ж кожному відомо, що селяни не гуляють у пости і перестерігають пильно сю постанову. У нас співають звичайно в піст набожні пісні, переважно церковного походження” [12, с. 210]. У зв’язку з цим В. Гнатюк висловив абсолютно неприйнятну з погляду сучасної науки думку, що Д. Яворницький у розділ постових пісень (тобто власне веснянок, як їх називають на значній території України) повинен був помістити псалми, що мають “побожний настрій”, але у збірнику становлять окремий розділ. Тут зрозуміло, що в обох учених були однакові підходи до систематизації матеріалу: і В. Гнатюк, і Д. Яворницький виділяли окремі жанри фольклору за часом його виконання та за функціонуванням його в різних субкультурних середовищах (молоді, старших людей, лірників, духовенства), але всі проблеми зосереджувалися лише навколо локально-регіональних традицій виконання. Не врахував В. Гнатюк того, що в іншому регіоні функціонування фольклорних жанрів зовсім інше [12, с. 210]. Саме з погляду функціонування пісень у народному побуті й впорядковано матеріал збірника Д. Яворницького, і цей “старий” поділ, якого не сприймав В. Гнатюк, і досі застосовують в українській фольклористиці, усі інші, “нові”, не прижилися. Щоправда, В. Гнатюк визнав, що всякі поділи пісень на жанри певною мірою формальні, що між ними немає чіткої межі – “та все такий поділ мусить бути достаточо умотивований, чого власне не видно у збірнику д[обродія] Еварницького”. А далі, керуючись традицією функціонування фольклору в Галичині, він кинув такі звинувачення: “Розріжнювати, приміром, колядки і щедрівки нема ніякої потреби, бо одні й другі не різняться ні формою, ні змістом, а співаються майже весь час від Різдва

до посту без ріжниці. Ціла ріжниця лежить у тім, що в деяких околицях до тексту колядки долучають приспів, в яким приходять слова “щедрий вечер” і звідси термін щедрівки” [12, с. 209–210].

Отже, як бачимо, В. Гнатюк відому йому вузьколокальну традицію переносив на всю Україну, а того, що в більшості регіонів виконавці чітко розрізняють ці два жанри (різняються вони також розміром вірша (колядка 5+5+3 щедрівка – 4+4 або 6+6+4), а отже мають і різне походження в давньому часі) автор не враховував. Усім відомо також, що в центральних регіонах України та на Волині “постовими піснями” називали в народі веснянки, й хороводи водили не в перші дні Великодня, як галицькі гаївки, а якраз протягом усього Великого посту, коли молодь збиралася на вулицю. Тому такі категоричні зауваження В. Гнатюка виглядають, на жаль, цілком некоректними.

Не зовсім тактовною виглядає й заява В. Гнатюка, що в збірнику “трафляються подекуди коломийки” – за такі він вважав усі пісні, що мають коломийковий вірш. “Се замітна поява, бо показує, що коломийка шириться й на Україні, хоч не під своєю назвою”, – зазначив учений. Однак ця думка помилкова, стосується не самого жанру, а лише розміру вірша, його ритмомелодики, яка характерна для пісень пізнішого періоду. Таким віршем співають більшість веснянок на зразок “Весняночко-паняночко, де ти зимувала”, і побутових пісень, проте вони не мають нічого спільного з коломийками.

Що ж стосується методики запису пісень, то й тут В. Гнатюк розкритикував Д. Яворницького, причому у вкрай некоректній формі. Помітивши, що в багатьох піснях порушений розмір вірша, автор рецензії припустив, що пісні ці записали або дуже неграмотні люди (!), а редактор не попрацював над текстами як годиться, бо все, мовляв, можна вияснити “способом редагування” (!) “або записувано їх від людей, які позабували давні тексти і говорили лиш те, що з бідом могли собі пригадати” [12, с. 208–209]. Тут мусимо уточнити, що якраз Д. Яворницький принципово дотримувався погляду, що пісні треба записувати лише під час виконання. Така методика запису була для Д. Яворницького визначальною, науковець дотримувався її завжди. Тож і в передмові до рецензованого збірника він наголосив, що переважна більшість пісень записана саме з голосу, а не зі слів. Аргументуючи свою позицію, Д. Яворницький писав: “Простой опыт показывает, что огромная разница записать песню со слов простолюдина и записать с голоса: далеко не каждый человек может передать песню словами [...] Стоит лишь записывателю попробовать записать одну какую-либо песню сперва со слов, а потом с голоса, чтобы убедиться, какая получится в том и в другом случае разница: в первом случае много будет недоставать слов, не будет соблюдена и правильность размера, тогда как во

втором случає, если только певец твердо знает свою песню, будет строго соблюдена и полнота слов, и правильность размера” [46, с. 3–4]. Відомо, що й сам Д. Яворницький був носієм пісенного фольклору, не одна сотня пісень, яку наспівав видатний учений, зберігається в рукописних фондах ІМФЕ, кращі з них увійшли до збірника “Українські народні пісні, наспівані Д. І. Яворницьким”, що його упорядкувала Марія Шубравська [45]. Тож зауваження В. Гнатюка могли стосуватися окремих пісень, але не цілого збірника, як це виглядає в рецензії. З усього видно, що принципи й методи записування пісень були однакові як для Д. Яворницького, так і для Ф. Колесси та В. Гнатюка, однак чому траплялися такі явні непорозуміння, упереджені оцінки – сказати важко. З подальшого тексту бачимо, що В. Гнатюк проводив записи так, що сам створював відповідну комунікативну ситуацію й вдало нею керував. Д. Яворницький цього не робив, що й викликало осуд рецензента: “Мова у деяких варіантах страшно змосковщена. Автор пояснює се тим, що кождий селянин, побачивши пана, хоче говорити до нього по-панськи, отже, по-московськи [...] Та така річ досьвідному фольклористови не може трафитися ніколи, бо він уже перед записуванем текстів вияснить усе селянинови, що потрібно, і навчить його, як має поводитися в часі записуваня. Та д[обродій] Еварницький, очевидно, не робив сього” [12, с. 209].

Найбільше хвилює В. Гнатюка художня краса української пісні, в цьому аспекті він і розглянув збірник Д. Яворницького: “Ми ж знаємо з давніших збірників народніх пісень багато гарних і повних текстів із лівобічної України, коли б одначе прийшлося нам судити про красу української, а особливо лівобічної пісні на підставі збірника Д. Еварницького, то сей суд випав би дуже неприхильно” [12, с. 206]. Такі погляди були даниною свого часу. Бо і В. Гнатюк, і той самий М. Сумцов, і інші фольклористи кінця ХІХ – початку ХХ століття ставилися до фольклору як до літератури, хоча й усної, недооцінюючи його природу і не враховуючи складного комплексу умов його творення та функціонування, і навіть те, що він, пов’язаний органічно з народним життям, блискавично реагує на будь-які зміни цього життя, – те найтонше, чого вчені соціологи ще не помітили, у фольклорі вже відбивається, він – як сіль, що мокріє задовго до наближення дощу. Тож і “зросійщена” мова пісень, так неприємна вимогливому В. Гнатюкові, мала на Півдні України не стільки поетичну природу, скільки соціальну. Тому всупереч твердженню В. Гнатюка, що збірник Д. Яворницького робить *на кожного* знавця української пісні прикре враження своїм змістом, тепер, через 100 років, мусимо констатувати, що він був лише типовим явищем своєї епохи, свого регіону, і порівняння галицьких варіантів, де суспільна ситуація й мова були зовсім інші, з південноукраїнськими

та слобідськими, нині виглядає цілком некоректно. А ось, здається, і причина всіх суперечностей, що викликали неадекватну реакцію В. Гнатюка на всі південноукраїнські видання, і вона лежить не в науковій, а в політичній площині, – В. Гнатюк, галичанин до нігтів, немовби тішився з тих недоліків, які він знайшов у новотворах Лівобережної України: “В кождім разі се засьмічене народньої пісні москалізмами *має й свою добру сторону* (виокремлення шрифтом наше. – Л. І.), бо раз на все здирає легенду про буцім-то найчистіjšу мову лівобічної України” [12, с. 209]. І хоч автор рецензії й заявив, що він не має найменшого наміру виступати “проти слави якоїсь території”, та все ж бачимо, що він не уникнув такої спокуси, і що всі ці палкі звинувачення, кинуті “лівобічним” фольклористам, є наслідком якоїсь задоволеної образи чи протистояння, відповіддю якомусь невидимому опоненту, проти якого В. Гнатюк виступав затято і непримиренно, оскільки об’єктивними його заяви назвати важко, навіть з погляду тогочасної фольклористики.

Те, що і В. Ястребов, і В. Бабенко, і Д. Яворницький, і І. Манжура¹, і, як побачимо далі, Я. Новицький, стали жертвами якоїсь тривалої дискусії між галичанами й представниками Великої України, очевидно. Підтвердив це й сам В. Гнатюк, висловлюючись про необхідність “інвентаря друкованих народніх пісень”, “тоді можна би також признати пальму першенства якоїсь околиці в витворюваню народньої поезії, а без того всякі признаваня будуть носити характер особистої симпатії автора до місцевости” [12, с. 206]. В наше завдання не входить дослідження цієї проблеми. Її не міг би вирішити ніякий покажчик, бо й він був би значною мірою необ’єктивним, адже записи, а тим паче їх публікації, проводили нерівномірно, але вирішив час.

Слушним зауваженням В. Гнатюка ми вважаємо критику повторюваної протягом усього століття, починаючи від Д. Цертелева і П. Лукашевича й завершуючи Д. Яворницьким, тези про псування, вимирання, деградацію народної творчості, а також про пріоритетність одних її носіїв над іншими, – ці тези спростовані часом. Справді, як зазначив В. Гнатюк, кожен збірник приносив щось нове у фольклорну базу даних, часто новозаписані варіанти старих пісень були далеко кращі за попередньо відомі – і цей процес спостерігається й досі [12, с. 207].

¹ У праці “Из Украинской старины” М. Сумцов, пишучи про відгуки на поетичну збірку І. Манжури “Степові співи”, зазначив: “В более суровом отзыве в Галицкой “Зоре” Манжуре поставлено было в вину незнание малорусского языка, человеку, прожившему весь свой век среди народа, в живом общении с ним, исходившему пешком Харьковскую и Екатеринославскую губернии, записавшему из народных уст тысячи песен и сотни сказок и пословиц. Кому ж после этого и знать малорусский язык, если Манжура не знал его?” [44, с. 125].

Справжнім контрастом до попередніх трьох рецензій є рецензія В. Гнатюка на збірник Я. Новицького “Малорусские исторические песни” (1908) [16, с. 221–223]. Я. Новицький заслужив значно більше симпатій В. Гнатюка, ніж його колеги, і передусім за збірник “Малорусские песни, преимущественно исторические” (1894). В оцінці цього видання В. Гнатюк був на диво толерантний і назвав його “дуже гарною збіркою новозаписаних пісень”; схвалив систему впорядкування збірника, яку запропонував Я. Новицький (а це була система Антоновича-Драгоманова), зазначивши, що вона полегшує орієнтацію в піснях, а особливо, доповнення народних оповідачів та коментарі самого Я. Новицького до пісень, і численні бібліографічні посилання на варіанти. Досить толерантний він і в оцінці нового збірника 1908 року, і, як на наш погляд, усі зауваження В. Гнатюка щодо цього видання цілком слушні.

У своїй рецензії В. Гнатюк торкнувся винятково едиційних проблем. Зіставивши тексти пісень в обох збірниках, він довів, що це є не нове видання, а перевидання старого, в якому він не бачить доцільності. Не може зрозуміти рецензент відсутності передмови до збірника (а вона вийшла в окремому відтиску), ні того, що упорядник ніде, ні в примітках, ні в заголовку, не згадав попереднього видання й не посилався на нього, ні застарілих бібліографічних посилань, які обмежуються 1894 роком, ні того, що збірка передрукована “романівкою”, хоча на той час уже ніщо не перешкоджало вживанню українського правопису. Усе це, на думку В. Гнатюка, знецінює працю Я. Новицького. “І се власне прикра річ, – писав В. Гнатюк, – тим більше, що пісні, зібрані Я. Новицьким, дійсно інтересні і представляють немалу вартість” [16, с. 223].

Окрім усього сказаного, В. Гнатюк розмірковував про важливість для роботи фольклориста і обов’язковість у процесі впорядкування кожного збірника подачі вказівок на варіанти кожної пісні: “Паралелі вказують також, що вже зроблено в якимсь напрямі і допомагають орієнтуватися при поновнім друкуванню матеріялів, чи містити варіанти відомих пісень, чи пропускати їх, коли вони не приносять зовсім нічого нового. Крім того, дозволяють вони контролювати, чи не допускається хто простого надужитя, що цілком нетрудно в етнографії, яка орудує величезним матеріялом, а не має ні покажчиків, ані ніяких праць, що вказували би, що зроблено вже в певнім напрямі сеї науки, а що належить іще зробити” [16, с. 221–222]. Ці зауваження вповні віддзеркалюють едиційну практику Наукового товариства імені Шевченка, прапором якого був В. Гнатюк, а водночас і погляди всієї української фольклористики на це важливе питання.

В іншому місці В. Гнатюк висловив думку про необхідність видання корпусу українських історичних пісень, але згідно з новими, того-

часними вимогами науки: “Вже була би пора приступити до видання корпусу українських народніх історичних пісень, який зачали робити Антонович і Драгоманов, та не докінчили. Розумію при тім тільки дійсно історичні пісні, а не як оба попередні видавці, всякі пісні, в яких подибуються історичні спогади та відгуки, отже й обрядові, як колядки, гаївки, весільні і т. д. Таке розуміння занадто широке, а нам не потрібно штучно побільшувати число історичних пісень, коли воно й без того, побіч сербських, найвизначнійше в славянщині. Але таке видання можна зробити тільки спільними силами фольклористів і істориків, коли воно дійсно мало б бути капітальне” [16, с. 223].

Позитивна також рецензія В. Гнатюка на невеликий збірничок фольклорної прози, яку записав на Катеринославщині Гавриїл Стрижевський і опублікував 1905 року в журналі “Киевская старина”. Тут автор, навпаки, виступив доброзичливим і поблажливим, хоча, як бачимо із зауважень, збірник цей не тільки не відзначався науковою систематизацією матеріалу, а навіть його назва “Сборник малорусских сказок”, не відображала правдивої жанрової палітри записів. Як не дивно, це не викликало агресії у В. Гнатюка, навпаки, він сам зробив жанрову ідентифікацію всіх опублікованих матеріалів, визначивши більшість із них як легенди, а інші як оповідання, анекдоти, повір’я. При цьому самі записи Г. Стрижевського В. Гнатюк оцінив надзвичайно високо: “Редакція має цілковиту слухність, признаючи за сим матеріалом цінність. Записані вони всі гарно і від добрих оповідачів, а самі теми дуже інтересні і такі, яких доси в Росії неоголошено друком багато. Супроти сього д[обродій] Стрижевський повинен вибрати решту своїх матеріалів, переддрукувати між ними отсі і видати разом в одній книжці” [11, с. 222]. І вкінці ще раз наголосив, що “Переддруку заслужують вони вповні, особливо коли будуть доповнені недрукованими ще матеріалами д[обродія] Стрижевського” [11, с. 224]. В. Гнатюк навіть декларував ті едиційні принципи, за якими має бути впорядкований і виданий збірник Г. Стрижевського: “При переддрукованю сих матеріалів належить упорядкувати їх так, щоби подати в окремих розділах легенди, в окремих анекдоти, вірування, матеріали до демонології і т. д.” [11, с. 224]. При цьому, на думку вченого, вони мають бути видані новим українським правописом, коментарями та вказівками на друковані варіанти [11, с. 222]. На жаль, задум цей так і не був реалізований.

Цілком об’єктивна, як на наш погляд, рецензія В. Гнатюка на статтю Х. Ящуржинського “Свадьба малорусская как религиозно-бытовая драма”, опубліковану 1896 року в журналі “Киевская старина” [15]. Ця стаття є дослідженням весільного обряду, який записала Марія Ганенко в с. Іванівка Єлисаветградського повіту Херсонської губернії. Основна ідея рецензії та, що В. Гнатюк дискутує з Х. Ящуржинським, який був

під впливом міфологічної школи, стосовно давнього міфологічного значення різних весільних ритуалів. Цілком обґрунтовано й слушно науковець намагався спростувати ці погляди, у цьому випадку виголошуючи постулати історичної школи, і дійшов висновку, що “стаття Ящуржинського дуже інтернаціональна, не зважаючи, що оголошено вже тільки разів подібний матеріал. Шкода лише, що він не мав змоги подати більше обрядів [...] і що не старався тоді обряди пояснювати етнографією та історією, але мітологією” [15, с. 32]. Щоправда, і тут він не втримався від заяви, що “описуване весілля належить до найкрасших наших народних весіль” [15, с. 29], – хоча при цьому усвідомлював, що це не запис весілля, а стаття про нього, в якій Х. Ящуржинський подав лише фрагменти обряду й окремі пісні.

Загалом на основі розглянутого тут матеріалу можемо підсумувати, що рецензії Ф. Колесси та В. Гнатюка на народознавчі дослідження Півдня України цілком об’єктивно віддзеркалюють стан української фольклористики кінця XIX – початку XX століття і всі ті проблеми й суперечності, що перед нею стояли, а саме: ізоляційність окремих регіонів; відсутність єдиних і загальноприйнятих науково-теоретичних та методологічних засад польової та етичної практики; суперечливість поглядів на фольклор та його дослідження як окремих учених, так і цілих наукових товариств і шкіл; певний суб’єктивізм в оцінці окремих фольклорних явищ та фольклористичних напрацювань, зумовлений об’єктивними причинами та умовами того часу й політичного становища, в якому перебувала Україна. Тож визначальним у дослідженнях історії фольклористики Півдня України був не особистий, людський чинник, як здається на перший погляд, а ті тенденції, боротьба ідей, наукових і політичних, які керували думками й емоціями окремих представників науки, і які відобразилися навіть у коротеньких за обсягом, але дуже важливих і принципових для пізнання історії фольклористики дослідженнях – рецензіях. Власне, завдяки наявності цих неоціненних матеріалів ми й маємо можливість спостерігати в усій його повноті й багатогранності бурхливий і навіть дещо драматичний процес формування чи творення фольклористики як окремої науки.

-
1. Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені Максима Рильського НАН України. – Ф. 4. – Од. зб. 76.
 2. В. Г. [Володимир Гнатюк]. [Рецензія:] Киевская старина / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1907. – Т. 80. – Кн. 6. – С. 164–165 (бібл.).

3. *В. Г. [Володимир Гнатюк]*. [Рецензія:] Киевская старина / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1903. – Т. 55. – Кн. 5. – С. 11–12 (наукова хроніка).
4. *В. Г. [Володимир Гнатюк]*. [Рецензія:] Киевская старина. Парубоцькі громади в с. Маяках Херсонської губ. / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1902. – Т. 48. – Кн. 4. – С. 7–8 (наукова хроніка).
5. *В. Г. [Володимир Гнатюк]*. [Рецензія:] Огляд часописей за р. 1896; часописи, видавані на Україні російській. Киевская старина / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1897. – Т. 17. – Кн. 3. – С. 1–16 (наукова хроніка).
6. *В. Г. [Володимир Гнатюк]*. [Рецензія:] Киевская старина / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1906. – Т. 74. – Кн. 6. – С. 162–164 (бібл.).
7. *Возняк Михайло*. [Рецензія:] Николай Быков. Ив. Ив. Манжура, украинский этнограф и поэт (1851–1893). Катеринослав, 1910, ст. 25 / Михайло Возняк // Записки НТШ. – Львів, 1910. – Т. 97. – Кн. 5. – С. 232–233 (бібл.).
8. *Г-а*. [Рецензія:] Волоримир Ястребов. Новые данные о союзах неженатой молодежи на Юге России. К., 1896, ст. 17 (відбитка з Київської старини, 1896) / Г-а // Записки НТШ. – Львів, 1897. – Т. 18. – Кн. 4. – С. 52–53 (бібл.).
9. *Г-а*. [Рецензія:] Володимир Ястребов. Свадебные обрядные хлебы в Малороссии (Київська старина. 1897, XI, ст. 281–288) / Г-а // Записки НТШ. – Львів, 1898. – Т. 22. – Кн. 3. – С. 47–48 (бібл.).
10. *Гнатюк Володимир*. [Рецензія:] В. А. Бабенко. Этнографический очерк народного быта Екатеринославского края. Издание Екатеринославского губернского земства к XIII Археологическому съезду. С 75-ю фотографиями, рисунками и чертежами в тексте. Катеринослав, 1905, ст. IV+144 / Володимир Гнатюк // Записки НТШ. – Львів, 1908. – Т. 82. – Кн. 2. – С. 233–234.
11. *Гнатюк Володимир*. [Рецензія:] Гавриил Стрижевский. Сборник малорусских сказок (Киев[ская] Старина, 1905. VII–VIII, ст. 117–165) / Володимир Гнатюк // Записки НТШ. – Львів, 1906. – Т. 73. – Кн. 5. – С. 222–224.
12. *Гнатюк Володимир*. [Рецензія:] Д. И. Эварницкий. Малороссийские народные песни, собранные в 1878–1905 г.г. Катеринослав, 1906, ст. XL+272+IV / Володимир Гнатюк // Записки НТШ. – Львів, 1907. – Т. 75. – Кн. 1. – С. 205–211.
13. *Гнатюк Володимир*. [Рецензія:] Материалы по этнографии Новороссийского края, собранные в Елисаветградском и Александрийском уездах Херсонской губернии В. Н. Ястребовым. I. Суеверия и обряды. II. Легенды, сказки и рассказы. Одесса, 1894, ст. 202 / Володимир Гнатюк // Записки НТШ. – Львів, 1895. – Т. 6. – Кн. 2. – С. 48–60.

14. *Гнатюк Володимир*. [Рецензія:] Україна, науковий та літературно-публіцистичний журнал – огляд статей і матеріалів по етнографії / Володимир Гнатюк // Записки НТШ. – Львів, 1909. – Т. 87. – Кн. 1. – С. 212–213.
15. *Гнатюк Володимир*. [Рецензія:] Хр. Ящуржинский. Свадьба малорусская как религиозно-бытовая драма (Киевская Старина, 1896. XI. ст. 234–273) / Володимир Гнатюк // Записки НТШ. – Львів, 1897. – Т. 16. – Кн. 2. – С. 29–32 (бібл.).
16. *Гнатюк Володимир*. [Рецензія:] Я. П. Новицкий. Малорусские исторические песни, собранные в Екатеринославщине в 1874–1903 гг. (Летопись Екатеринославской Ученой Архивной Комиссии. Год 3. Вып. IV, Екатеринослав, 1908, стр. 131–258) / Володимир Гнатюк // Записки НТШ. – Львів, 1908. – Т. 85. – Кн. 5. – С. 221–223.
17. [*Грушевський Михайло*]. Др. Олексій Маркевич. 1847 – 5(18).VI.1903 / Михайло Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1903. – Т. 53. – Кн. 3. – С.9 (Miscellanea).
18. *Грушевський Михайло*. Памяти Олексія Маркевича / Михайло Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1903. – Т. 55. – Кн. 5. – С. 1–14.
19. *Грушевський Михайло*. [Рецензія:] Ястребов В. Н. Опыт топографического обозрения древностей Херсонской губернии. Одеса, 1894, ст. 116 (відбитка з т. XVII Записок Одеського товариства історії) / Михайло Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1895. – Т. 5. – Кн. 1. – С. 1–3 (бібл.).
20. *Грушевський Михайло*. Посмертні згадки (А. Скальковський, Е. Кунік, В. Ястребов) / Михайло Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1899. – Т. 27. – Кн. 1. – С. 16–18 (Miscellanea).
21. *Грушевський Олександр*. [Рецензія:] Записки Императорского Одесского Общества истории и древностей, Т. XXVI, Од. 1906, Ст. 275+60+90+51+110+66 / Олександр Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1907. – Т. 78. – Кн. 4. – С. 235–236 (бібл.).
22. *Залізняк Микола*. Праці археологічних з’їздів у Харкові й Катеринославі / Микола Залізняк // Записки НТШ. – Львів, 1909. – Т. 90. – Кн. 4. – С. 179–212.
23. *Кокорудз Ілля*. [Рецензія:] Современная малорусская этнография Н. Ф. Сумцова, К., 1897, с. 85 (відбитка з Київської старини) / Ілля Кокорудз // Записки НТШ. – Львів, 1898. – Т. 25. – Кн. 5. – С. 32–36 (бібл.).
24. *Колесса Філарет*. [Рецензія:] Малорусские песни, собр. Я. П. Новицким. Харків, 1894, ст. 112 (відбитка з “Сборника Харьковского ист. филологич. общества. Т. VI) / Філарет Колесса // Записки НТШ. – Львів, 1895. – Т. 6. – Кн. 2. – С. 43–47 (бібл.).

25. *Колесса Філарет*. [Рецензія:] Малорусские сказки, предания, пословицы и поверья, записанные И. И. Манжурую (Сборник Харьк[овского] ист. фил. общ. Т. VI) / Філарет Колесса // Записки НТШ. – Львів, 1895. – Т. 6. – Кн. 2. – С. 47–48.
26. *Колесса Філарет*. Історія української етнографії / Філарет Колесса ; НАН України, ІМФЕ імені Максима Рильського ; передмова *Ганни Скрипник*. – Київ, 2005. – 368 с.
27. *Колесса Філарет*. Огляд українсько-руської народної поезії / Філарет Колесса // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів, 2009. – Вип. 47. – С. 166–271.
28. *Крымский Агатангел*. [Рецензія:] Материалы по этнографии Новороссийского края, собранные в Елисаветградском и Александрийском уездах Херсонской губернии В. Н. Ястребовым, Одесса, 1894 / Агатангел Крымский // Этнографическое обозрение. – 1896. – № 2–3.
29. *Л. Ч. Володимир Ястребов* (некролог) / Л. Ч. // Записки НТШ. – Львів, 1899. – Т. 29. – Кн. 3. – С. 1–4 (Miscellanea).
30. *Л. Ч.* [Рецензія:] Д. И. Эварницкий. По следам запорожцев. СПб, 1898, ст. 324 / Л. Ч. // Записки НТШ. – Львів, 1900. – Т. 34. – Кн. 2. – С. 31–37 (бібл.).
31. *М. Г. [Михайло Грушевський]*. [Рецензія:] В. И. Срезневский. Из первых лет научно-литературной деятельности И. И. Срезневского (Журнал Министерства народного просвещения, 1898, 1, с. 1–39) / М. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1899. – Т. 27. – Кн. 1. – С. 33–34 (бібл.).
32. *М. Г. [Михайло Грушевський]*. [Рецензія:] Записки Императорского Новороссийского университета, т. 61–69, вид. під ред. проф. Кочубинського, Одеса, р. 1894–6 / М. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1897. – Т. 15. – Кн. 1. – С. 49–50 (бібл.).
33. *Маркевич Олексій*. Про збірник пісень Бодяньського / Олексій Маркевич // Записки НТШ. – Львів, 1900. – Т. 34. – Кн. 2. – С. 5–7 (Miscellanea).
34. *Маркевич Олексій*. Як складаються легенди / Олексій Маркевич // Записки НТШ. – Львів, 1902. – Т. 46. – Кн. 2. – С. 5–6 (Miscellanea).
35. *Маркевич Олексій*. Як складаються легенди, II / Олексій Маркевич // Записки НТШ. – Львів, 1903. – Т. 52. – Кн. 2. – С. 10–11 (Miscellanea).
36. *Маркевич Олексій*. Замітки до Записок Наукового Товариства імені Шевченка / Олексій Маркевич // Записки НТШ. – Львів, 1901. – Т. 42. – Кн. 4. – С. 1–4 (Miscellanea).
37. *Матвеев А. А.* К вопросу об археологических исследованиях в Южной России. I. Этнография. Издание распорядительного комитета VI археологического съезда / А. А. Матвеев. – Одесса, 1884. – 49 с.

38. *Мочульський Михайло*. [Рецензія:] Н. Ф. Сумцов. Из украинской старины. Харків, 1905, стор. 162 / Михайло Мочульський // Записки НТШ. – Львів, 1906. – Т. 71. – Кн. 3. – С. 210–213 (бібл.).
39. *Петров Віктор*. Ф. Сумцов як історик етнографії / Віктор Петров // Записки історично-філологічного відділу УАН. – Київ, 1926. – Кн. 7–8. – С. 7–15.
40. *С. Т.* [Рецензія:] Записки Императорского Одесского Общества истории и древностей т. XXII, 1900, ст. 221+43+44+81+153 / С. Т. // Записки НТШ. – Львів, 1901. – Т. 43. – Кн. 5. – С. 38–39 (бібл.).
41. *Скрипник Ганна*. Подвижник українського народознавства / Ганна Скрипник // *Колесса Філарет*. Історія української етнографії / Філарет Колесса ; НАН України, ІМФЕ імені Максима Рильського ; передмова *Ганни Скрипник*. – Київ, 2005. – 368 с.
42. *Смола П.* Перекази про богатирів / П. Смола // Записки НТШ. – Львів, 1911. – Т. 103. – Кн. 3. – С. 207–204.
43. Сотворенне жінки (пародія) Подав Олексій Маркевич // Записки НТШ. – Львів, 1901. – Т. 39. – Кн. 1. – С. 5–6 (Miscellanea).
44. *Сумцов Николай*. Из украинской старины / Николай Сумцов. – Харків, 1905.
45. Українські народні пісні, наспівані Д. Яворницьким. Пісні та думи з архіву вченого / упорядкування, вступна стаття, примітки та коментарі *М. Олійник-Шубравської*; підготовка нотного матеріалу *О. Шевчук*. – Київ : Музична Україна, 1990. – 455 с.
46. *Эварницкий Дмитрий*. Малороссийские народные песни, собранные в 1878–1905 гг. / Дмитрий Эварницкий. – Екатеринослав : Типография губернского земства, 1906.
47. *Ю. С.* [Рецензія:] Херсонские Епархиальные Ведомости / Ю. С. // Записки НТШ. – Львів, 1901. – Т. 43. – Кн. 5. – С. 16 (Наукова хроніка).
48. [*Франко Иван*]. [Рецензія] Из переписки И. И. Срезневского (1829–39 гг.) (Киевская Старина, 1901, VI–VIII) / Иван Франко // Записки НТШ. – Львів, 1902. – Т. 47. – Кн. 3. – С. 28–31 (бібл.).
49. *Ястребов Владимир*. Материалы по этнографии Новороссийского края, собранные в Елисаветградском и Александрийском уездах Херсонской губернии / Владимир Ястребов. – Одесса, 1894. – 202 с.

ETHNOLOGY STUDIOS OF SOUTHS UKRAINE IN ESTIMATION OF FILARET KOLESSA AND VOLODYMYR HNATUK

Ljudmyla IVANNIKOVA

The deposit of West-Ukrainian scientists, in particular F. Kolessa and V. Hnatuk, in research of history of folklore study of South of Ukraine is opened up in the article. An author establishes the high level of scientific analysis, characteristic for reviews which was published in Messages of Scientific society the name after T. Shevchenko, but here notices sharp disagreements in the estimation of folklore collections, which is given by these scientists. In this connection before the historian of folklore study there is a row of problems which the author of the article settle.

Key words: history of folklore study, regional researches of folklore, folklore study of South of Ukraine, methodology of record of folklore, edition.

НАРОДОВЕДЧЕСКИЕ СТУДИИ ЮГА УКРАИНЫ В ОЦЕНКЕ ФИЛАРЕТА КОЛЭССЫ И ВОЛОДЫМЫРА ГНАТЮКА

Людмыла ИВАННИКОВА

В статье раскрывается вклад западноукраинских ученых, в частности Ф. Колэссы и В. Гнатюка, в исследование истории фольклористики Юга Украины. Автор констатирует высокий уровень научного анализа, характерный для рецензий, которые публиковались в Записках Научного общества имени Шэвчэнко, но при этом замечает резкие разногласия в оценке фольклорных сборников, которую дают эти ученые. В связи с этим перед историком фольклористики возникает ряд проблем, которые и старается разрешить автор статьи.

Ключевые слова: история фольклористики, региональные исследования фольклора, фольклористика Юга Украины, методика записи фольклора, эдичия.

Стаття надійшла до редколегії 16.11.2011

Прийнята до друку 1.05.2012